

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
Олександр ГОЛОВКО

“ 31 ” серпня 2022 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО

рівень вищої освіти	<u>другий (магістерський)</u>
галузь знань	<u>10 Природничі науки</u> <u>01.Освіта</u>
спеціальність	<u>106. Географія</u> <u>014.07. Середня освіта (Географія)</u>
освітня програма	<u>«Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»</u> <u>«Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота»</u>
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

2022 / 2023 навчальний рік

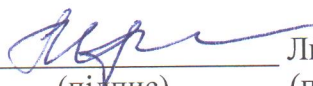
Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
 Протокол № 9 від «30» серпня 2022 року,

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Євгенія ТЕЛЕБЕНЄВА, к. геогр. н., доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства
 Протокол № 9 від «26» серпня 2022 р.

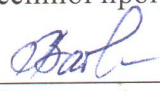
Завідувач кафедри

 (підпис)

Людмила НСМЕЦЬ
 (прізвище та ініціали)

«26» серпня 2022 р.

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

Гарант освітньо-професійної програми Людмила КЛЮЧКО
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота»

Гарант освітньо-професійної програми Катерина СЕГІДА
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
 Протокол № 7 від «29» серпня 2022 р.

Голова науково-методичної комісії

 (підпис)

Олександр ЖЕМЕРОВ
 (прізвище та ініціали)

«29» серпня 2022 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Географічне країнознавство» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів за спеціальностями 106. Географія, 014.07. Середня освіта (Географія), освітніми програмами «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток», «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни:

надати загальні уявлення про просторово-територіальну організацію держав світу, міжнародні організації глобального і регіонального рівнів та взаємовідносини України з ними на сучасному етапі розвитку; формувати у студентів комплексний підхід до вивчення країн і регіонів світу.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

формувати вміння самостійного аналізу геополітичних, природно-кліматичних, етнодемографічних, культурно-цивілізаційних, історичних, суспільно-географічних, економічних та політико-правових особливостей розвитку країн і регіонів світу.

1.3. Кількість кредитів: 4.

1.4. Загальна кількість годин: 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
12 год.	4 год.
Практичні заняття	
24 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
84 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
0 год.	

1.6. Заплановані результати навчання:

Загальні компетентності:

- навички пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Спеціальні (фахові) компетентності:

- здатність до використання законів, теорій, концепцій і парадигм сучасної географії, історії розвитку географічних досліджень та ідей для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації;

- здатність здійснювати фахову оцінку програм, стратегій і планів розвитку територій, процесів глобалізації, регіоналізації та урбанізації у світі, проводити їхню геоecологічну й суцільногеографічну експертизу та моніторинг;
- здатність використовувати професійні знання з фізичної та соціально-економічної географії у процесі комплексного вивчення територій;
- здатність формувати ключові і предметні компетентності учнів профільної старшої школи та реалізувати наскрізні змістові лінії засобами навчання.

Програмні результати навчання:

- застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички для дослідження природно- і суцільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації;
- проводити фахову оцінку програм, стратегій і планів розвитку територій, здійснювати їхню геоecологічну і соціально-економічну експертизу та моніторинг;
- аналізувати потенціал територій щодо здійснення господарської діяльності;
- знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти (рівні повної загальної середньої освіти, профільної освіти);
- здатний висловлювати власні висновки, а також знання та пояснення, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються; знає та розуміє особливості навчання різномірних груп учнів, застосовує диференціацію навчання, організовує освітній процес з урахуванням особливих потреб учнів;
- має навички оцінювання непередбачуваних проблем у професійній діяльності і обдуманого вибору шляхів їх вирішення, здатний нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності;
- вміє застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності;
- здатний цінувати різноманіття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва;
- здатний самостійно організовувати процес навчання упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності предметні компетентності, що здобуті під час навчання;
- застосовує поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суцільногеографічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії;
- формує в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування друкованою і цифровою картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій;
- самостійно збирає, обробляє, аналізує і систематизує наукову та технічну інформацію під час проведення профільних досліджень.

Забезпечення досягнення наступних програмних результатів навчання:

- знати місце географічного країнознавства в системі географічних наук та його зв'язки з іншими науками, закономірності й принципи країнознавства, форми правління та адміністративно-територіальний устрій держав світу, головні міжнародні організації світу, типологію країн світу, загальні засади районування світу;

- характеризувати основні етапи формування політичної карти світу, регіональний поділ світу, категорії географічного положення, особливості розвитку господарства регіонів та окремих країн світу, перспективи їх розвитку;
- аналізувати роль і місце у світовому господарстві країн світу, характерні риси і структуру господарства окремих країн світу, сучасний стан взаємовідносин України з основними міжнародними організаціями та ключовими світовими державами;
- складати країнознавчу характеристику країн та порівняльну характеристику країн за певними ознаками.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Держави на політичній карті світу.

ТЕМА 1. Об'єкт і предмет країнознавства. Закономірності й принципи країнознавства.

Об'єкт і предмет географічного країнознавства. Місце географічного країнознавства в системі наук. Взаємозв'язок з іншими науками. Закономірності й принципи країнознавства. Закономірність неминучого розпаду імперій. Закономірність зростання кількості країн на політичній карті світу. Закономірність створення національних держав. Закономірність геополітичного маятника історії. Принцип національно-державної самовизначеності народів. Принцип непорушності існуючих кордонів країн. Принцип невтручання у внутрішні справи суверенних держав. Теорії та концепції держав.

ТЕМА 2. Держави та території на політичній карті світу.

Поняття «територія», «країна», «держава». Відмінність понять «держава» та «країна». Характерні ознаки держави. Внутрішні і зовнішні функції держави. Територіальні води та морські економічні зони держави. Колонії, протекторати й підопічні території. Спірні території. Правовий статус Світового океану та Антарктиди.

ТЕМА 3. Форми правління та адміністративно-територіального устрою держав світу.

Монархічна форма правління. Конституційні, абсолютні та теократичні монархії світу. Держави у складі Співдружності. Республіки та їх класифікація. Президентські, парламентські, президентсько-парламентські та парламентсько-президентські республіки. Адміністративно-територіальний устрій держав світу. Унітарні та федеративні держави. Конфедерації та протодержави.

ТЕМА 4. Етапи формування політичної карти світу.

Стародавній, середньовічний, новий і новітній етапи формування політичної карти світу. Основні кількісні та якісні зміни, що відбулися на політичній карті світу під час зазначених етапів. Періодизація новітнього етапу.

Характеристика основних кількісних та якісних змін, які відбулися на політичній карті світу на новітньому етапі. «Гарячі точки» планети, причини їх виникнення, географія розміщення.

ТЕМА 5. Типологія країн світу.

Основні показники які використовуються у типології держав світу. Класифікація держав світу за величиною території: великі держави, середні, малі і карликові держави. Класифікація держав світу за чисельністю населення: найбільші, великі, середні, малі та дрібні держави. Класифікація держав світу за національним складом населення: однонаціональні держави, двонаціональні та багатонаціональні держави. Класифікація

держав світу за географічним положенням: островні, держави-архіпелаги, напівострівні, материкові, внутрішньоконтинентальні держави. Класифікація держав світу за структурою економіки: постіндустріальні, індустріальні, індустріально-аграрні, аграрно-індустріальні, аграрні держави. Класифікація держав світу рівнем їх соціально-економічного розвитку: високорозвинені країни, середньо розвинені та країни, що розвиваються. Внутрішні відмінності у соціально-економічному розвитку між державами зазначених груп та основні підгрупи.

ТЕМА 6. Головні міжнародні організації світу.

Класифікація міжнародних організацій за територіальними масштабами та за функціями. Глобальні міжнародні організації. ООН, її мета, завдання та структура. Генеральна Асамблея ООН та Рада Безпеки. Спеціалізовані установи ООН: Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Продовольча та сільськогосподарська Організація Об'єднаних Націй (ФАО), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО) та інші. Регіональні міжнародні організації: Організація безпеки й співробітництва в Європі (ОБСЄ), Співдружність незалежних держав (СНД), Ліга арабських держав (ЛАД), Організація американських держав (ОАД), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Північноамериканський договір про вільну торгівлю (НАФТА), Спільний ринок Південного конусу (МЕРКОСУР) та інші.

Розділ 2. Просторово-територіальна організація держав світу та їх суспільно-географічні особливості.

ТЕМА 1. Географічне положення та територія держави. Кордони держави та їхні функції. Внутрішній поділ країн.

Географічне положення та його категорії. Основні ознаки географічного положення: дистанційність, детермінованість, потенційність. Політико-географічне положення держави. Основні просторові характеристики території держави: її розміри, конфігурація території та географічне положення. Основні елементи території держави.

Державний кордон та його функції. Бар'єрна функція державного кордону. Контактна функція державного кордону. Фільтруюча функція державного кордону. Класифікація державних кордонів за різними ознаками. Делімітація та демаркація державних кордонів. Поділ країн на окремі частини. Внутрішні адміністративно-територіальні одиниці країн.

ТЕМА 2. Регіональний поділ світу.

Загальні засади районування світу. Основні чинники виділення регіонів світу. Природні чинники та їх вплив на виділення регіонів світу. Вплив історичних чинників на виділення регіонів світу. Значення та вплив соціально-економічних чинників на виділення регіонів світу. Поняття «район» та «регіон», їх основні відмінності. Головні положення теорії районування або регіоналізації. Внесок українських науковців у теорію регіоналізації. Головні регіони та субрегіони світу. Субрегіони Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії та Океанії та їх склад.

ТЕМА 3. Країнознавча характеристика країн Європейського Союзу.

Загальний огляд країн Європейського Союзу. Склад ЄС та соціально-економічні відмінності країн Європейського Союзу. Характеристика ЕГП країн ЄС, природних умов та ресурсів, населення та демографічної ситуації. Основні галузі промисловості країн ЄС.

Особливості сільського господарства країн ЄС. Характеристика транспорту та зовнішньоекономічних зв'язків країн ЄС.

ТЕМА 4. Країнознавча характеристика країн СНД.

Загальний огляд країн СНД. Соціально-економічні відмінності країн СНД. Характеристика ЕГП країн СНД, природних умов та ресурсів, населення та демографічної ситуації. Основні галузі промисловості країн СНД. Особливості сільського господарства країн СНД. Характеристика транспорту та зовнішньоекономічних зв'язків країн СНД.

ТЕМА 5. Країнознавча характеристика країн Центральної Америки. Загальний огляд країн Центральної Америки. Соціально-економічні відмінності країн Центральної Америки. Характеристика ЕГП країн Центральної Америки, природних умов та ресурсів, населення та демографічної ситуації. Основні галузі промисловості країн Центральної Америки. Особливості сільського господарства країн Центральної Америки. Характеристика транспорту та зовнішньоекономічних зв'язків країн Центральної Америки.

ТЕМА 6. Країнознавча характеристика країн Центральної та Південної Африки. Загальний огляд країн Центральної та Південної Африки. Соціально-економічні відмінності країн Центральної та Південної Африки. Характеристика ЕГП країн Центральної та Південної Африки, природних умов та ресурсів, населення та демографічної ситуації. Основні галузі промисловості країн Центральної та Південної Африки. Особливості сільського господарства країн Центральної та Південної Африки. Характеристика транспорту та зовнішньоекономічних зв'язків країн Центральної та Південної Африки.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Держави на політичній карті світу												
Тема 1. Об'єкт і предмет країнознавства. Закономірності й принципи країнознавства.	8	1				7	11	1	1			9
Тема 2. Держави та території на політичній карті світу.	9	1	1			7	10		1			9
Тема 3. Форми правління та адміністративно-територіального устрою держав світу.	9	1	1			7	9					9
Тема 4. Етапи формування політичної карти світу.	9	1	1			7	9					9
Тема 5. Типологія країн світу.	9	1	1			7	11	1	1			9

Тема 6. Головні міжнародні організації світу.	14	1	6			7	9					9
Разом за розділом 1.	58	6	10			42	59	2	3			54
Розділ 2. Просторово-територіальна організація держав світу та їхні суспільно-географічні особливості												
Тема 1. Географічне положення та територія держави. Кордони держави та їхні функції. Внутрішній поділ країн.	10	1	2			7	10	1	1			8
Тема 2. Регіональний поділ світу.	10	1	2			7	10	1	1			8
Тема 3. Країнознавча характеристика країн Європейського Союзу.	10	1	2			7	10					10
Тема 4. Країнознавча характеристика країн СНД.	10	1	2			7	11		1			10
Тема 5. Країнознавча характеристика країн Центральної Америки.	10	1	2			7	10					10
Тема 6. Країнознавча характеристика країн Центральної та Південної Африки.	12	1	4			7	10					10
Разом за розділом 2.	62	6	14			42	61	2	3			56
Всього	120	12	24			84	120	4	6			110

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Типи територій на політичній карті світу.	1
2	Державний лад та державний устрій країн світу.	1
3	Політична карта світу та етапи її формування	1
4	Типологія держав світу.	1
5	Головні загальнополітичні організації світу	2
6	Головні військово-політичні організації світу.	2
7	Головні економічні та валютно-фінансові організації світу.	2
8	Географічне положення та його категорії. Складові територій держав світу. Функції державного кордону та внутрішній поділ країн світу.	2
9	Регіональний поділ світу.	2
10	Країнознавча характеристика.	10
Всього годин		24

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опанування теми «теоретичні основи географічного країнознавства у працях сучасних науковців». Опитування в рамках практичного заняття.	7
2	Опанування теми «Держави та території на політичній карті світу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
3	Опанування теми «Форми правління та адміністративно-територіального устрою держав світу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
4	Опанування теми «Етапи формування політичної карти світу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
5	Опанування теми «Типологія країн світу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
6	Опанування теми «Головні міжнародні організації світу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
7	Опанування теми «Географічне положення та територія держави. Кордони держави та їхні функції. Внутрішній поділ країн». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
8	Опанування теми «Регіональний поділ світу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
9	Опанування теми «Країнознавча характеристика країн Європейського Союзу». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
10	Опанування теми «Країнознавча характеристика країн СНД». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
11	Опанування теми «Країнознавча характеристика країн Центральної Америки». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
12	Опанування теми «Країнознавча характеристика країн Центральної та Південної Африки». Виконання практичної роботи. Опитування в рамках практичного заняття.	7
Разом		84

6. Індивідуальні завдання

Немає

7. Методи контролю

Усне експрес-опитування, виступи студентів з доповідями на практичних заняттях, виконання практичних робіт, контрольна робота, екзамен.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											ПК	Σ	
Розділ 1					Розділ 2					Σ			
ПЗ1	ПЗ2	ПЗ3	ПЗ4	ПЗ5	ПЗ6	ПЗ7	ПЗ8	ПЗ9	ПЗ10				КР
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	20	60	40	100

Т1, Т2... – практична робота

Практична робота – 4 бали:

- виконання практичних завдань – 3 бали;
- захист роботи – 1 бали.

Поточна контрольна робота – 20 балів:

- питання, що передбачають розгорнуті відповіді: 2 питання x 10 балів = 20 балів.

Підсумкова (екзаменаційна) контрольна робота – 40 балів:

- питання, що передбачають розгорнуті відповіді: 4 питання x 10 балів = 40 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

1. Андрєєва В. М. Політична карта світу. Населення світу. / В. М. Андрєєва, Г. Д. Довгань. – Харків.: Вид. група «Основа», 2004. – 160 с.
2. Антонюк Н. В. Теоретичні основи країнознавства: підручник / Н. В. Антонюк, М. П. Мальська, Ю. С. Занько, Н. М. Ганич. – К.: Знання, 2011. – 326 с.
3. Безуглий В. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. / Безуглий В.В., Козинець С.В. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 688 с.
4. Дорошенко М. Країнознавство. Країни СНД, Європи і Північної Америки: навчальний посібник для вузів / Микола Савович Дорошко, Роман Анатолійович Кривонос, Володимир Прокопович Крижанівський, Наталя Федорівна Сербіна. – Київ: Ніка-Центр, 2009. – 310 с.
5. Дубович І. Країнознавчий словник-довідник / І. Дубович. – Львів: Видавничий дім «Панорама», 2003. – 580 с.
6. Ігнат'єв П. Країнознавство. Країни Азії: навчальний посібник для вузів / Павло Миколайович Ігнат'єв. – 2-е вид. – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 423 с.
7. Крижанівський В. П. Країнознавство: підруч. / В. П. Крижанівський, М. С. Дорошко, В. І. Головченко та ін. – К.: Знання, 2012. – 439 с.
8. Мальська М. Країнознавство: теорія та практика: підручник / Марта Пилипівна Мальська, Наталія Володимирівна Антонюк, Юрій Степанович Занько, Наталія Михайлівна Ганич. – Київ: ЦУЛ, 2012. – 527 с.
9. Масляк П. О. Країнознавство: підручник / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2007. –

292 с.

10. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С. Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с. Brussels, Belgium, 2006. – 384 с.
11. Решетов І. К. Методичний комплекс для самостійної роботи студентів спеціальності «Економічна та соціальна географія» з курсу «Країнознавство» / Решетов І. К., Вірченко П. А. – Харків: ВПЦ «АДВА», 2008. – 148 с.
12. Яценко Б. П. Країнознавство: основи теорії: навч. Посібник / Яценко Б. П., Бабарицька В. К. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

Допоміжна література

1. Блій Г., Муллер П., Шаблій О. Географія: світи, регіони, концепти. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
2. Глобальні зміни світу 2025. Доповідь / [пер з англ.]. – Львів: Літопис, 2010. – 188 с.
3. Головченко В. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: Навчальний посібник / Володимир Іванович Головченко, Олена Кравчук. – Київ: НІЧЛАВА, 2006. – 336 с.
4. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посібник. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с.
5. Довідковий атлас світу / [відп. ред. В.В. Молочко]. – К.: Картографія, 2010. – 328 с.
6. Довідник НАТО (українською мовою). Укладач Шервен Ніколас., Public Diplomacy Division NATO, 1110 с.
7. Європейський Союз. Словник-довідник / Ред. М. Марченко. – К.: К.І.С., 2005. – 142 с.
8. Європейський вибір України. Навчальний посібник. – Львів: Військовий інститут, 2007. – 216 с.
9. Ігнат'єв П. Країнознавство. Країни Азії : Навчальний посібник для вузів / Павло Миколайович Ігнат'єв. – Чернівці: Книги-XXI, 2004. – 384 с.
10. Копійка В. В. Європейський Союз: заснування та етапи становлення. Навчальний посібник для студентів ВНЗ / Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 448 с.
11. Критерії членства в СОТ, ЕС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. / Гол. ред. І.І. Жовква, К., 2007. – 88 с.
12. Осики С. Г. Світова організація торгівлі / 2-ге видання, перероблене і доповнене / Осики С. Г., Пятницький В. Т. – К.: «К.І.С.», 2004. – 516 с.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Представництво України при Європейському Союзі Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>
2. Глосарій термінів Європейського Союзу Режим доступу: www.europa.dovidka.com.ua
3. Міністерство закордонних справ України. Режим доступу: <http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/eu>;
4. Організація Північно-Атлантичного договору. Режим доступу:

<http://www.nato.int>;

5. Світова організація торгівлі. Режим доступу: <http://www.wto.org>;

6. The Dictionary of Human Geography [Електронний ресурс] / [ed. by D. Gregory, R Johnston, G. Pratt, M. Watts & S. Whatmore]. – [Fourth Ed.]. – Режим доступу: <http://www.books.google.com.ua/books>.